

ОЩЕ ЗА ГЕОРГИ РАЙЧЕВ...

ВЕРА МЕЧКАРОВА

Предавам предисторията на тези шест писма, за да може читателят да се ориентира.

Войната вече е свършена. 1920 г. е. Недоимък има, за да не кажем глад, но това, което най-вече се чувства от младежта, е глад за духовна обнова. Аз вече съм студентка в Юридическия факултет и заедно с моите връстници четем и попиваме Ибсен, Стриндберг, Хауптман, Хамсун, а Достоевски жадно поглъщаме. Блок, Брюсов, Балмонт са наши настолни книги и другари в срещите ни. Знаехме наизуст цели пасажи и понякога в хор ги декламирахме. А далечният тътен на Маяковски вече се усещаше. Блиснала беше вълна от белогвардейци над цяла Европа. На път за Париж през София минаваха знаменитости — Полевицкая, Карсавина, хор „Жаров“ и за наша велика радост — Московският художествен театър с Качалов, Павлов, Германова, Чехова, Масалитинов и още много, много театрални знаменитости. Не изпускахме тези срещи. И ето на едно от тези представления се започна тази „история“. В кулоарите на стария Народен театър сме рожк момичета. Между нас е и омъжената вече Дана Петко Атанасова със своята вечна придружителка а Кайото. Приятелки са от детинство. Дана е решила да я въведе и свърже със своята интелектуална и артистична среда. Между многобройната публика се откроява красивата фигура на Петър Райчев, придружен от едър очилат мъж. Райчев — това е нашият кумир. За първи път той ни поставя в контакт с голямото оперно изкуство. През вечер ние гледаме и слушаме опери, в които той създава незабравими образи. Дана свойски се поздравява с двамата. „Дано, молим те, запознай ни с Петър Райчев“ — крещим ние. И след малко той е между нас, доведен от приятеля си Йордан Мечкаров, когото Дана е предопределила вече за партньор на Кайото. „Защо не запознаеш и мене с тези прекрасни същества?“ — чуваме гласа на Мечкаров. Бяха го забравили. А след няколко вечери (ние бяхме най-ревностните посетители на театъра) Дана се появи с нашия известен вече писател Георги Райчев. (Тук ще отбележа, че двамата Райчевци — Петър и Георги — се родяват.) Той ни се представи като много забавен и весел събеседник с тежест (а беше доста по-възрастен от нас), но с непринудено държание. Харесвахме го, хареса го и Кайото, а той беше доведен тази вечер специално за нея. И колко много я хареса той! Тя беше хубаво русокосо момиче със сини очи като незабравки, но това, което блестеше у нея, бе усмивката, която не слизаше от лицето ѝ. Румена, весела, закачлива, много остроумна, тя непрестанно се шегуваше, хуморът ѝ обаче бе лек. И никои никога не можеше да разбере кога тя говори шеговито, кога — сериозно. Така започна един мъчителен роман в живота на двамата. Тя дари на Райчев само мъки и разочарования. Впрочем ето редове от „Мъничък свят“, с. 129 от т. I на „Г е о р г и Р а й ч е в. Съчинения“, 1968 г.: „У всяка жена има две жени: една капризна, егостична, жестока — това е жената, която не люби, а другата...“ А по-надолу, на с. 181, той описва великолепно своята жажда за женска близост. Спомням си много добре, че скоро след тая среща той вече я наричаше не по име, а „жестокото създание“. Тя идваше от еснафска среда, бе вкусила меда на новия интелектуален и артистичен свят (елит), а бе интелигентна. Тя имаше обаче желание да устрои живота си, да има дом. А какво можеше да ѝ даде той? Беше вече утвърден, известен писател — това я блаженеше, но бе дребен чиновник в Министерството на финансите. А по това време писателите живееха с трохи от своите произведения. Едва ли днешните писателски крезове могат да си представят тези картини. От всички интимни писма, писани от това време, личи оскъднята, в която са живеели, желанието по-скоро да се напечата творбата им, защото „авансът“ вече е „хвъркнал“. По това време Райчев е живял под наем, не се знае даже дали е имал бюро, на което да работи. Повечето от тогавашните

наши писатели пишеха на масички в спалните си стаи, други — на кухненската маса, а някои — даже на коляно. А ргoрoс, сещам се за „кухнето“ на Цвета Влaдo Вaсилeвa. Там се срещаше и заседаваше редакционният състав на „Златoрoг“. Там се решаваша някои от въпросите на Народния театър.

И така започна една нестройна, конфликтна история между двамата. Шестте писма, които следват, са епиголът на този „роман“. Те са адресирани до Йордан Мечкаров и са писани през 1923 г. от Мюнхен, където Георги Райчев е бил изпратен в творческа командировка от Министерството на финансите — от тогавашния министър Петър Тодоров.

Точно по това време Райчев работи над своя разказ „Мерзавец“. Тежко разпятие тежи над това злобещо произведение. Плъгта е покорена от Вешовски, а „другият“ (Паунов) непрестанно посяга към дълбоко отворената рана в душата на героинята. Изграждането на образа на „Мерзавец“ съвпада с един от най-мрачните периоди в живота на писателя. Ето какво казва той в едно от следващите писма: „Аз съм в най-опасните места на „Мерзавец“. Изглежда, че това, което щях да търся чрез съчинителство и интуиция, съдбата („милничката“) ми го праща в действителност.“ Писмата представляват едно истинско богатство. Там Райчев говори за себе си, там има една истинска изповед и разказ на нелепата история, разказ за „Мерзавец“.

* * *

Вследствие, и то доста скоро, Георги Райчев среща жената, която му е нужна — другата половина, както той сам се изразява в „Мъничък свят“. „Другата, слаба и покорна — това е жената, която люби.“ Да, той среща жена образована и уравновесена, рядко възпитана, но най-важното — добра и всесотдайна, която го ценеше не само като писател, а и като личност, като мъж. И тя докрай остана негова вярна спътница.

ПИСМА НА ГЕОРГИ РАЙЧЕВ ДО ЙОРДАН МЕЧКАРОВ

I

Берлин, 22 август 1923 г.

Драга Мечко, съдено било отгук да ти се обаждам пръв, когато ти пък бъдеш вече там. Такива са, приятелю, вечерите не на Амура, а на съдбата!

Тази вечер ни напуша и Пейчо¹ на път към вас — ако си, разбира се, вече в София. А преди няколко минути, на път от Мюнхен при мене, в квартирата ми бяха Генадиев Иван и Колно Толчев и ме свариха пред огледалото, като си мерях новия костюм, току-що довлечен от магазина за *seshs und siebzig Millionen* марки! Които правят злополучни 1700 наши лефета и, разбира се, далеч не е като твоите габардини, за които разправя целият Charlottenburg от КНИ до Zo!

Псувах те много и още те псувам, че напусна Берлин, преди да ме дочакаш, както си бяхме обещали някога на Софийската гара при изпращането ти, куче. В сметката не влазя това, гдето мъкнах във Виена цял километър багажа си на ръка до твоя хотел „Централ“, а ти се не потруди да дойдеш на гарата, въпреки че в хотела по телефона ми казаха, че си се завършил и излязнал пак.

Генадиеви ше стоят десетина дни и заминават, Райко² се стяга утре вечер да пътува за остров Юген да рисува картини за изложба, вчера Деян Деянов отиде в Мюнхен, а тук, за голямо мое отчаяние, оставам аз почти сам, и то само с около 6—700 лева български. А скъпотията расте с часове — гедещите например в Шпaтeн този обед бяха по 900 ил. марки и шницелите по 1200 хил. марки! Но, слава Богу днес, струва ми се, левът ще бъде около 6 милиона, та, значи, добре сме, а преди няколко дни при почти същите цени имахме 2800 лева — представи си какво е било положението ни. Но немчoлията се изкустриха и всяка вечер поправят цените по вечерния курс на долара и на другия ден са с него изравнени. Продават от днес за до 11 часа на другия ден. Костюмът е между сто и 150 милиона! Куфарите са над 1000 наши лева. А ргoрoс — пиши ми непременно как стои въпросът с така наречения мой куфар, който пътувал с Вазов³. Мой ли е наистина, или при поскъпването мога да го изгу-

¹ Пейчо Манов — бас от Народната опера.

² Райко Алексиев — художник-карикатурист.

³ Вазов — родственик на писателя Иван Вазов.

бя, ако Вазов се откаже. Пиши оттам, дано го не изгубим, защото тук поне засега е невъзможно да се купи куфар. Една дамска чанта струва 350 лв., когато на 8-и струваше 48 лв.!

Прескочи, моля ти се, сам отсреща в М-то на просветата при Колю Балабанов или заместника му и виж какво е станало с парите от хонорара за антологията. Ако Колю не е там, попитай човека в стаячката със стъклена врата до неговата стая. Ако парите са готови, да не ги бавят ни минута — по какъвто и да е начин да ги пратят на адреса, който вече писах на Балабанов — с чек на мое име до д-р Белебиев или направо в квартирата ми. По-добре до Белебиев, тук не съм сутрин. Решението ми е да ги чакам — и тях, и заплатата, да видя музеите и някои опери и театри и да отида в Мюнхен при Николая⁴. Но до първи най-рано съм тук. Размърдай си, моля те, месата за мене. Също попитай във вѐнш, м-во при другаря Стоянов ще откупят ли от разказите ми и ако да — да пратят парите, пари да прашат, всичко друго е вятър. Адрес: G. R., Weimar str. 33/III. Знаеш я навярно: bei A. Jordan.

Ще ти пиша пак. Пиши. Целува те твоя злополучен

Гриша

2

Мюнхен, 30. X. 923.

Драга Мецо, отвратителна Мецо, ти, която замлъкна и мълчиш като пукал от толкова време — простил ти бих, да знаях, че си се захванал и увлякъл в нещо разумно, а то сигурно по цял ден висиш в клуба, а вечер пийвате нова реколта вино и ядете кебачета — дано ви приседнат на гърлото булки! Завърнах се тази вечер рано, 8 часа е! — защото от 200 лв., срещу които получих днес 60 милиарда, имам само 9, а с тях не мога дори в „Стефани“ да отида! Лежах на канапето, пуших отвратителните си цигари по 600 милиона едната и накрай, не без усилия, станах да позубря като първокласник Гаврийсковската граматика. Но измених решението си: да ти напиша едно километрическо писмо. Все едно, предстои ми, ако не сега, утре цял следобяд трябва да изгубя с него. Нека поне нощта изгубя, вместо деня. Прочее — почвам с един дълъг цитат. Чети и недоумявай; по-нататък ще разбереш!

„София, 5 октомври 923 г. Славни, добри ми приятелю (употребявам, Гриша, твоето обръщение „славни“, защото всъщност то е мое — аз отдавна го любя, пък и в този момент нищо по-подходящо за тебе не мога да измисля), на свой ред описвам моите впечатления от твоето писмо. Онзи ден на обяд нашите ми го предадоха. Взех го не с голяма радост — не бях забравила първото, а и наскоро научих работи, които по-добре би било да не узнаех, но когато работата се касае за някое огорчение, хората са особено услужливи. Все пак сърцето ми трепна. Хапнах набързо два-три залька — колкото за лице пред нашите и отидох в стаята си. Отворих писмото и зачехох. И както четях, усетих как една сълза бавно се търкулна по страните ми — после втора, трета, докато не заврях глава във възглавницата и се наплаках доста. Чак тогава станах и дочехох края. Плаках от радост и скръб, а след това целия ден скачах, танкувах, прегръщах, целувах (Охо! — Бел. ред.) и се чувствавах царица — толкова радостно ми беше!

Защо наистина, защо бяха тези лоши отношения между нас?! Ти беше единственият човек, с когото можах повече и по-сериозно да поговоря — не както с другите, когото слушах с радост и с радост си припомнях казани неща. Ти не беше и не можеше да бъдеш като останалите — това го знаях и по-рано, както и сега — в моите очи ти винаги си бил един и същ. . . , но въпреки това, колкото по-близък и по-желан те чувствавах, толкова по-далече бяха. Мислила съм много пъти: с теб аз бях най-близко до моята мечта: ти — по-силния, по-умния — великия, аз — покорна, любяща, сърдечна и добра. Ти би упътил моята бедна, плаха душа, би открил хоризонти, които тя сега само предчувства; с тебе семейството би придобило онази духовна окраса, без която изобщо животът е така дребнаво глупав и безсмыслен. . . , но. . . има едно голямо „но“ и един голям ? — и този въпрос, приятелю мой, е съдбата. Аз вярвам — така ни е било писано, така се случи! Няма виновни. И в това, дете ти не си съумял да намериш пътя към моето сърце, както казваш, нито да ми посочиш пътя към своето — аз виждам пръста на съдбата.

Защо не можа? Нима ти липсваше желание?! Но стига толкова за минали работи — точка. И пр., и пр. Следват още две такива страници, в които се разказва, че в някоя неделя градили двете в Да-

⁴ Николай Лилив.

дината спалня въздушни кули, мечтали, спомвали минали работи, спомнили мен, с безкрайна нежност простили ми всичко, обвинили себе си и ако сега съм бил там, всичко щяло да бъде съвсем друго и до неузнаване по-хубаво и... и така нататък.

Прости, приятелю мой, за ученическия цитат, не можех да го не направя: първо, за да ти се разяснят някои мои желания и постъпки в това ми писмо и второ — по-главното, — за да защитя по някакъв начин пред тебе човешкото си и мъжко себелюбие и честолюбие. Знам, ти си умно момче (на 31 години!), разбираш много неща, патил си — да те пази Бог! — от много напасти, но все пак, все пак — тръбваше да те гостя с този неочакван цитат и с неочаквания обрат на работите, нали?

Сега на въпроса. Снощи замина за България през Виена и по Дунава една безподобна повлкана. Откаж съм тук, все се оплаква, че ѝ домъчняло за съруга (щастливешът!), все се кани да заминава и — когато намина във „Францисканер“ — все е там с някоя вулгарна компания от българи и немци. Тя е последна от заминаващите и принудих се, с голямо неудоволствие, да пратя с нея обещаната чанта на Кайото — дали ще стигне, Господ знае. Казва се Братанова. Съругът бил домакин в арсенала, живеели до арсенала, в една голяма къща срещу Балкански; знаели ги всички наоколо. Ако се попита напр. в бюфета на арсенала — знаеш го — срещу спирката — ще посочат къщата. Та, любезни, искам да тенаговаря с една неприятна мисия — да отидеш с Кайото и получиш чантата. Не знам как ти е разпределен денят. Но аз препоръчвам следния план. Госпожата ще бъде в събота, най-късно в неделя, в София. Ти в понеделник напр. към 11 часа ще повикаш Кайото по телефона в Егис. Те са сега, мисля, в крайното голямо ново здание на „Алабинска“ срещу Денкоглу, в двора, отлясно, трети етаж — та в 11 часа ще ѝ кажеш в колко часа на обед или след обед да те чака при първата трамвайна спирка на „Витошка“ до „Алабинска“, за много важна работа. Можеш дори да не казваш каква или пък кажи — както решиш. И — ще отидете. В чантата има две малки кутийки цигари и едно писмо за К. Чантата има две портмонета, едно огледалце и един бележник — от същата кожа. Госпожата ѝ удари око още оттук — боя се да не липса нещо или пък изцяло чантата, затова пращам тебе с внушителните ти телеса. Но имам по-сериозен мотив. Искам да бъдеш ти, именно ти, а не други, при получаването, за да ми предадеш впечатлението, което ще направи чантата, и онова, което на тебе пък ще направи притежателката. Писах ти, струва ми се, по-рано, повтарям и сега — не се усмихвай, говоря ти съвсем спокойно — за мене всичко беше свършено. С големи усилия над себе си изпълних обещанието ѝ да пиша и писах едно наистина сухо писмо — за което си натяква, както виждаш, но не можах да намеря тогава нито една топла дума за нея. Получих обаче, без да чакам изобщо писмо, много сърдечно писмо: смехчих се — знаеш ми сърцето пусто! — отговорих, получих второ — това, което ти цитирам; писах и аз второ, на което още не е отговорено. Не искам да прибавя ново листче. Ще бъда къс. Пък и все някак ми е несудбно, като ти говоря за тези неща, но искам да бъда чист пред съвестта си. Най-после знаеш колко много чувства и нерви и безобразия ми струва това момиче. Знаеш как и двама сме се лутали в сума двоумения за него. Казах ти — чувствата ми не са съвсем угаснали, дори след като знам странните ѝ (а може би и не са никак странни!) отношения с онзи галфон — тогава — защо да не направим още един опит да разбереш — има ли нещо сериозно, може ли нещо сериозно или всичко е детинщина. За мене нито дума — всичко говориш, питаш и съветваш и предлагаш ти. Готов съм и на най-голямата лудост — да я повикам тук, но — до месец, след месец едва ли ще имам вече сили за това. По тази причина и тук още не пушам юздата на Григорана. А съблазните са големи, знаеш. Повтарям — искам да бъда чист пред съвестта си — и за себе си, и за нея. Направи тази последна жертва, приятелю. Оставам се и ще взема решението си от твоя отговор и съвети. Узнай напр. от Вера¹ или Дана², тя още ли е в отношения с онзи безподобен дурак. Излишно е да ти казвам — ще запазиш писмото ми и цитата особено, в тайна. Целува те Гриша.

P. S. А ако намираш всичко за излишно, просто съобщи ѝ да отиде и получи сама чантата. На нея не пиша. С марката сме от 5—6 дни много зле: днес плащам 59 лв. дневно закуска и обед само!

Вазов казал на Райка, че препратил куфара за София, но чрез кого — не знам, получи ли го?

1. XI. 923 г. P. S.

Все пак, Мечо, прибавям още едно листче към писмото си от снощи. Чакам закуската си и „вармес васер“ и още с неотворени достатъчно очи, доколкото си спомнам какво ти писах снощи, реших да не

¹ Вера Душкова.

² Дана Атанасова.

се разкайвам за писаното, а дори да прибавя още нещо. Упълномошавам те да попиташи „на шега“: — „Ако той те повика да отидеш там — ти какво би направила?“ . . .

Повтарям: искам да се тури край на тази глупава история. Не само това — искам да туря край на тези ми глупави истории с жените, а не мога без жена. Тази е една от най-големите грижи и може би нещастия на живота ми — че не се свързах овреме с една разумна жена. Искам да поправа грешката, макар късно. Имам готово чувството към това момиче, изживяно с всичките му глупави салтанати, защо да не опитам с него? Знам, рискът е голям, но с коя не е рисковано? Мога да заживея тук с немкиня — те са такива мили, кротки, добри, *честни* — дори проститутките! — Мога да се свържа с българка — пълно е и с тях тук. И навярно след един отрицателен отговор оттам, така ще направя тук — за да се запази от болести и захвана на работа.

Какво прави Владо?³ Какво е станало с откупване на разказите ми във вѐнш. м-во. Ако знаеш, съобщи ми. Кажй на онези момчета да ми се обадят — срамота е!

Твой Гриша

3

Мюнхен, 15. XII. 923 г.

Драги Мечо, мислех да ти пиша по-дълго писмо, между другото и за глупости, но отлагам глупостите за по-добро време — не ми се говори сега за глупости, па и време нямам: в 7 часа трябва да вървя на пощата да правя опашка.

Навярно чул си, разбрал си, па и знаеш от собствени патила за положението, в което загазихме с тези кучета тук, та излишно е да ти разказвам. Ще ти съобщя само една съвсем искрена сметка от голи цифри, приятелю, за сведение, за чудо и за пропаганда.

Получих вчера 3100 лв., които веднага размених, защото след обед даваха още по-малко поради новото падане на този идиотски лев. Дадоха ми всичко 75 техни „златни марки“ по 2,50 за 100 лева! Тук разменна монета е вече марката — знаеш какво значи това. На хазийката дължа 27 м., за декември ми трябва 60 м. ×2 за всеки ден и 12 м. штоер — диш-хакъ! значи 72. Така че да имам дори дълг, пак ми оставаха 3 марки за 30 вечери, за пране (по 50 пф.) 20 лв.! (на парче), за театри по 300—400 лв. едно място, за подарък на хазийката за Коледа и за посрещане на празниците. . . Не се шегувам; казвам ти самата истина и все пак дори сам не ми се вярва, че това е истина, представи си! И ми е смешно, просто готов съм да се смея с глас на глупавото положение, в което попаднахме — и аз, и всички. Не ми върви на пари, на охляност, на безпечност — и туй то! Знаеш, че винаги съдбата е била машеха към мене и когато се е усмихвала — все е било иронично! Затова и съм се примирил, впрочем тъкмо не примирил, но не ѝ се сърдя, а ѝ отвърщам със същото. Ти знаеш моето хубаво и неземанно качество — когато съм най-зле, да се чувствавам бодр, окрилен, готов за работа. Проверих го още веднъж и това ме преизпълня с радост почти всеки ден, дори с гордост. Не ти говоря празни приказки: аз отвоювах поробената си воля и сега се чувствавам почти като възкръснал. Затова и от нищо не се плаша. Дори готов съм да се върна там веднага и да почна от „а“, „б“. Както е трябвало, както трябваше. Както неведнаж си ме съветвал и подкрепял, приятелю, в тежки часове. Друг път повече.

Предай по възможност още днес тези писма (пращам ги така, защото едно писмо просто струва 12 лв.!). Прати ги с разсилен или повикай — да пратят разсилни. Узнай сам ще ни увеличат ли нещо. Прати ми адреса на Верка¹. Кажй ми какви са нейните сведения. Питай Гачов ще могат ли веднага (от I. I. или от I. XII.) да ме прекомандируват другаде, има ли разлика в заплатата и пр. Най-добре е да ми пращат заплатата в долари, макар и скъпи. Нека узнае Кълвачев какво струва едно з а с т р а х у в а - н о писмо в някоя банка. Тук така получават долари. Виж дано мине подлистника ми; ако не, ще ви пращам обикновения впечатления. Още не съм решил где да вървя — отвред идат противоречиви сведения, но тук все пак е най-зле отвсякъде — Италия, Фр., Белгия. Пиши! Целувам те Гриша.

Много здраве на Иванчо², на Димитра³ и пр., ако ги виждаш.

¹ Владимир Василев.

² Вера Душкова, впоследствие съпруга на Й. Мечкаров. По това време студентка в Париж, където Райчев мечтае да се премести.

³ Иван Бояджиев — журналист.

⁴ Димитър Подвързачов.

Мюнхен, 29. II. 1924 г.

Мили Мечо, претраших се и сядам да ти напиша няколко странички, макар че сам не знам за какво да ти говоря, какво да ти говоря и какво не. Отлагам вече 10 дни това писмо все по същите причини. Чакам дано се тури край на тази мъчителна история, която поне този път можеше да ме избегне, но знаеш, че съдбата винаги е била твърде неумолима към мене.

Днес, тази вечер изпратихме Николая за Виена — оставя ме и той. Не знам какво ще бъде утре, когато изляза, и знам, че няма да го срещна вече, няма да видя лыснатата му гола глава през прозорците на кафе „Стефани“, приведен, преписвайки над някоя маса. Тръпна още отсега, но за щастие в тази минута съм спокоен. Или по-право, уморен съм от целия ден, от студа, от изпращането; обхвана ме преди час-два някакво тъпо безразличие към всичко и сега, в тази минута ти пиша почти механически, дори едвам свързвам и следя мислите си. И тъкмо заради това сега сядам да ти пиша (12 часа е). Други път не бих се решил, защото от 15 дни непрекъснато се лющам между две състояния: или мъчително понижение, или неестествено повишение на духа — така е от твоето писмо до днес; така ще е, догдето най-после се тури край на тази нелепа история — безразлично какъв; в тази минута само това искам — край, какъвто и да е. Па и последните дни съм все в това състояние — искам само да се свърши — зле или добре, — макар че не знам кое е зле и кое добре, и това още повече усилва мъките ми. Решен съм да не коментирам, да не казвам всичките си „за“ и „против“ около това. Ти сам знаеш и едното, и другото. Пък и всичко би било напразно, защото не знам, сега вече наистина не знам същината — толкова много се обърка тази работа. Но има още нещо — най-отвратителното, — което ме оскърбява: и мене и тебе, — което ме подбужда да хвърля перото, да стана и си легна и да спася и двамата ни от тази лишна обίδα — именно мисълта, че в тази минута аз ти пиша не само за чужда годеница, но може би вече за чужда жена. В неделя, мисля, е последният срок, когато венчават и ако миналата не са, сигурно за утре ще ги венчeat, особено ако наистина тя е недоволна и са разбрали вече това. Представям си какво ще изпати твоето добро, отзивчиво сърце, ако наистина, когато четеш тези ми редове, тя е вече чужда жена, героиня на нечие плебейско щастие.

И все пак спирам се, почти с вкаменело сърце, гледам *отвъд* нещата, като с рентгенов апарат и пиша ти тези редове. Отхвърлям встрани всичко лошо, което е, което може да се каже: и това, че след като е писала писмото си — за съгласие, пак е устройвала срещи с оновога (когато сте писали общото писмо, излъгала ви е, че сега ще го прати — аз го бях получил вече!), и след второто ваше писмо е отишла на среща, и тъкмо на тази среща са решили (да не говорим при какви *обстоятелства!*) годеежа си на другия ден — преди поне да дочака отговора ми, да ме предупреди и подготви за това; и фактът ми се съобщава с едно почти канцеларско писмо от 10 реда, в което има само един ред сърдечен. След 15 дни иде телеграма и писмо от Дана. По всичко личи, че не е скъсала тя с онзи, и най-вероятно, без да е мислила някога сериозно да къса; че обещава веднага да пише, а и до днес никакво нейно писмо не съм получил, защото нито е решавано, навярно, да се пише такава. . . Всичко това най-малко е лекомислие и безхарактерност — такава ли жена чаках цял живот, Мечо? Такава ли жена ще стрее, ще осмисли живота ми? Ето кое е най-тежкото, най-страшното.

Така. Но срещу всичко това стои и друго — почти толкова смекчавашо, слагашо постъпките й в друг ъгъл светлина. Нашите отношения бяха твърде тежки — до първите й писма есенес. Ние никога не сме били любовници, дори приятели не бяхме: още по-лошо — врагове в непрекъснати оскърбления. Тя беше любовница на един, след него идва този, а към мене най-много тя е била в колебания — твърде основателни — за нейно оправдание. Нима е лесно да се реши да дойде при човек, с когото е била в такава вражда, когото не е чувствавада по-рано като мъж и не знае как ще чувствава сега; човек с едно бъдеше на лишения и горести и над всичко това — 18 години по-възрастен от нея! . . .

Тегля една черта, спирам се на хубавото, топло и сърдечно, сестринско писмо на Дана (какво добро дете е тя наистина — тази мисъл ме трогва до създи!) — и почти се успокоявам: — оставям бъдещето да реши, защо да хабя нервите си залудо. Подписан си на телеграмата и ти; предполагам, че Дана те е подписала, без да знаеш, иначе би ми се обадил досега и ти; чаках, но не вярвах, че би се съгласил да телеграфираш, преди да разбереш, че няма пак да бъдете изиграни. В тази минута считам, всичко е безполезно, късно и ненужно. Но ако се лъжа, ако значи тя не е венчана, ако скъса с онзи и е решена да идва при мене — тогава казвам ти, че забравям всичко, стоя на думата си и въпреки всички рискове и за двамата ни — и мене, и нея — чакам я, па да става, каквото ни е писано! В такъв случай сега, след като

са ми дали премия (както вчера узнах), ще можем да проживеем до август било тук или в Австрия, дори Италия. Моето желание е Франция, особено като не вярвам да продължат командировката ми. Трябва да видя Париж, иначе смятам почти безполезно прахосано времето си. Защо ми не пишеш какво прави Димитър. Аз чакам тези пари — идва или не идва тя. Той трябва да разбере това, да разбере, че не бива да се отнася с такова нехайство до престъпност към съдбата на онез, които са били към него цял живот само добри. Предупреди го, че е длъжен да ми съобщи какво ще прави — аз не съм парцал! Та смятам 16 хил. заплата, 6 от Димитра, 10 премията и може би нещо от баща ми. Та около 35 хил. за 4 м. по 8 хил. средно, това е, мисля, достатъчно за двама ми, дори за Франция, ако остане левът срещу франка така. Но в този момент сигурните са 30 хил. Ако ще трябва веднага да замине — ще дойде направо тук, или пък ако може да се намери удобна стая във Виена (Николай ще ми пише веднага), ще отида и ще я чакам там. Но ако парите от Димитра¹ са сигурни (значи, ще имаме 36 хил.), тогава веднага ще замине за Париж, а тя ще дойде направо там. Дори ако Колю Михов² тръгне — може с него да пътува.

Така: нарехихме М-ме К., а сега лека нощ, добрий ми, незаменни приятелю. Мили Мечо, не знаеш с каква безмерна нежност мисля за тебе — винаги и особено сега, след тази история; ти ми си единичката утеха — не вече като приятел, а като човек, като крепител на врата ми в човека, в хората и тяхното добро. Ще ти пиша и утре още няколко реда.

И тази утрин от България не получих нищо; имам писмо от Париж. Пишат ми, че най-трудно е с квартирите — лоши, скъпи, липсват — иначе животът бил долу-горе като тук. Добре, че поне това писмо получих. И тази заран подкрепям онова, което снощи ти писах — всичко, при това спокоен съм, дори мисля, след като пусна писмото ти, да се върна и захвана на работа. В най-оплетените места на „Мерзавец“ съм, но всеки ден успявам покрай главоболията и да открадна по някой час за работа. Изглежда, че онова, което шях да търся чрез съчинителство и интуиция, съдбата (мидичката!) ми го прати в действителност. . . Но добре върви — ще бъде колкото „Греха“.

И така повтарям: ако ще идва, безполезно е да се бави там, гледайте веднага да я изпратите, дори сама. До Белград и оттам насам до Мюнхен има директно купе. А по пътя все ще намери българци. Пари ако никак няма, ще вземе от басините или аванс срещу мартенската ми заплата, или аванс срещу премията ще гледате да получите. А ргорос — предупреди Балабанов, че парите тук няма да ми изпратят — ще ги получиш ти или Къльчачев, пълномощно ще прати с разписката, ако трябва. Засега друго няма, освен молбата да не посещаваш Дана във всичките ми съмнения, които ти казах горе — нека не се дава повод за упреци към мене — има време и за това. Но една неминувема молба, Мечо — ако не е известно вече, щом разбереш решението, каквото и да бъде, ако вече не ми е съобщено — телеграфирай, да не хабя напрасно време и нерви. Искам час по-скоро да се успокоя. Таксата ще си удържиш от хонорара ми. Защо Владо³ не ми прати списанието и покана? Защо е такъв лош човек. Няма да му пиша, догдето се не обади — така да знае, и аз съм куче. Стисни ръката на Дана заради мене, също и на Кайото, ако се е вразумила. Петко⁴ още ли е в Хасково? Поздравлявам всички ви и тебе целувам. Гриша.

Кажи ми, ако знаеш, с колко пари живее сега Верка. И пиши ми веднага, дори посъветвай ме.

Не забравяй Димитрова въпрос и 6 хиляди: какво става?

5

Мюнхен, 9. IV. 1924 г.

Драги Мечо, след няколко дни — най-късно в понеделник — ти изпращам „Мерзавец“. Дописах го, но ще трябва да се направят поне някои малки поправки, макар че виждам, трябва да големи. И този път трябваше да се направят лоши жертви: от съображение за размерите на списанията трябваше много неща да се недоизказват, недоизследват, дори недообработват. Дано не са много в повестта ми. Искал бих да направя поне 500 отпечатъка, но няма към кого да се обърна, знаеш.

Може би ще помоля Тача, ако се съгласи — ще видя. Нищо още не съм решил, пък и не съм сега в състояние за никаква свята мисъл. Задушавам се тук. Ще отида за няколко дни до езерото Щори-

¹ Димитър Подвързачов.

² Колю Михов — Никола Михов (библиограф).

³ Владимир Василев — редактор на сп. „Златорог“.

⁴ Петко Атанасов — артист от Народния театър.

берг, дано се поразвлича и когато се върна — ще нанесе поправките и ще реша да пиша ли на Тача за отпечатъци или не.

Защо не ми се обади досега поне ти? Зле постъпихте вие с Дана — довозихте ме до сред реката и ме оставихте да се давя сам. Ще изплавам: винаги съм бил силен при големи несполуки.

Все пак едно твое приятелско писмо твърде много би ми помогнало сега.

Поне кажи ми какво е станало с Подвързачов. Нека се откаже писмено или пред тебе, за да влезна в отделни преговори с Паскалев. Мълчанието му оставям сам да реши от какво качество е.

Много здраве на всички ви.

Целува те Гриша.

P. S. Забравих да ти кажа. Когато дадеш повестта (бих желал преди това да я прочетеш някоя нощ и ти — чете се за 3 часа — и да ми кажеш впечатленията си), та, когато я дадеш, предупреди ги, че искам да се напечата още преди лятната ваканция, по възможност наведнъж (тя е с няколко листа по-малка от „Грях“), а ако ще се къса — да я скъсат на 45 стр. — след третото парче — скандала в къщата на Вешовски и жена му.

Повтарям пак: отдели 10 минути да ми напишеш няколко реда — за каквото намериш необходимо, и непременно за Подвързачов — каквото ти каза той. За премията и досега никой нито дума не ми е писал. Сякаш някакъв заговор имате там против мене. Вл. Василев мълчи като риба — 8 месеци вече. Списанието дори не ми праща. Едва сега напълно разбирам какво сме били ние всички там, в това гнездо на оси — нали! Поздрави Верка. Никого не слушай, братко, и не разтакайте повече вашата работа. Да се не каеш после.

Твой Гриша

На плика: Господин Йордан Мечкаров. Бул. „Дондуков“ № 6

Sofia, Bulgarien.

(Подател)

Georg Raitscheff. Sürken str. 35. Pension Stefanie. München.

6

Мюнхен, 15. V. 924 г.

Драга Мечо, веднага след закуската сядам да ти пиша няколко реда въпреки примамливото слънце което надничва през отворения ми прозорец. А то тъй рядко се вестява към нас. Валя цяла седмица, дори завчера и сяга! Сяга през май! Можеш си представи моята злоба. Но от два дни е вече тихо, топло, раззелено; жените се разголиха мигновено, велосипедистките са с къси тънки рокли върху реномираните си баварски задниши. . . С една реч — прелест! Страхувам се, че ако отложа и сега, след обед ще ми дойде тук една „граматика“, значи остава за утре или в другия ден. Пък трябва да ти пиша. Най-после след толкова дивотин мога да откъдна, да се пошегувам пак, да поприказваме човешки, макар толкова отдалече. Но не вече за миналото, само не за миналото, братко: уморен съм, искам да почина. Прав си — тя нито е по-добра, нито по-лоша от другите: жена като всички българки — трябва й мъж да я храни. Пък твърде много вина имах и аз: зле се почна, зле се свърши; после не трябваше да се разиграва тази трагикомедия в благословената кухня на Петко Атанасов — да му е живо името! Предупреждавам те: пази се и ти от този мискинен грък, който никога никому през живота си добро не е помислил! Още като замесиха и него, разбрах, че всичко е пропаднало, но не исках да обременявам съвестта си. Вярвам, че тя и без него нямаше да се реши и тръгне, но това не оправдава него пред мене. Но точка. Ще говорим, ако доживеем да се срещнем и ако нямаме нещо по-свястно за говорене. Виджам учудването ти, може би дори огорчението, но аз имам несъмнени основания, Мечо, да го считам, да го наричам мръсник. Жал само, че иззахих толкова месеци, най-добрата си година от живота, пак тровен, през гори и балкани, от неизменната българска смрад. Затова точка; поне остатъка да спасим.

Добре съм сега „душевно“ — слава богу, но от един ширей се спасих, ето ти сега пък други, и то на най-ужасното място, на онова, което виси под кура, както би се изразил със заобикалки Гришата Григориев. . . Десет дни страдах — повече, отколкото от сърдечния си ширей! Оздравях, но изглежда, че ще ми излезе нещо подобно и в ухото — сега пък там! Пиши от цяла седмица, не ме боли още, но

бърка ми да работя. Дори твоето писмо отлагам два дни само поради него — дразни ме постоянно. Медциите ме съветват да почакам — ще го промиват. А не знаеш как ми се работи сега, спокоен вече, възроден отновоал накрай волята си, в тези тихи, топли пролетни дни. Реших и щом се оправя, ще напиша „Машехата“. Не знам говорих ли ти по-рано. Колебях се дълго, но вече съм решен. Тя е по-правно първата част на „Накрай града“ — онова, което е казано с 5 реда накрая: овдовяването, повторната нещастна женитба и главно мъките на детето. Това дете съм посил цял живот. Не бива да се изпуска един такъв сюжет. Пък и никой още не е дал толкова типичната българска свирела машеха. Ако се оправя физически, вярвам сега, в десетина дни да го напиша, преди напущането ми на Мюнхен. Прав си, знам и аз, мъчи ме това, че още дремя в тази провинция, но де да вървя? Чакам и чакам за Париж — той е най-близко, него най-желая — но сега при този мръсен франк е невъзможно. А накъдето и да тръгна, трябва ми във от месечните 5 хил. лева още други 5 за преместването. Скъпи визи, скъп път, там хотели, разтакане, догдето се наредя. . . Виждаш, че не можех досега. Отделил съм с мъка и пазя 4 хил. лева, от които исках дрехи да си направя — ще се върна скъсан като циганин! Но реших вече да ги жертвувам. Чакам Николая да отиде в Париж и ми каже с колко може да се живее там. Ако не — да тръгам към Рим. Виена е същата немска дивотия; поне една чужда страна да видя. Ще ида в Рим и там ще чакам — към София или другале. Пишеш ми вече чуждо пъти, че имало някакъв шанс за продължаване командировката ми. Мен не ми се вярва, нито смея да искам настоятелно от някого — знаеш какъв съм. Но щом ти говориш, опитай тогава да разбереш още сега възможно ли е, ще стане ли нещо или да си правя сметките за връщане. Колкото и тежко да се живее сега вред с нашите 4—5 хил. лева, след като господин Т. от „Слово“ успя да убеди думбазите, че левът не бива сакън да се качва и от два дни немците ни плащат 28 марки за 1000 лв.! — все пак, казвам, би било добре да се помъча тълъва още една година. Аслъ във от сантимент, катастрофи и моето безволие — една година ми трябваше, догдето се оправя, свикна, свързема. И слава богу — добре съм сега: дето и да отида, ще мога да работя сериозно — пръв път в живота си. Ако остана, вярвам, че освен няколкото дребни неща заедно с „Ave Maria“ ще мога да напиша романа си. Време е. А рггос: ръкописът ми е у Владови, кажи му да го прибере и запази, беше захвърлен. Ако остана, ще ми го пратите веднага. Та виж какво ще стане — ти си, към кого да се обръщам друго! — ако може досегашната ми командировка, на същите условия макар, да се продължи или пък ако прашат от Просветата — да ме причислят към тях, като обаче не ме уволняват от М-то на финансите, а ми се даде напр. едногодишен безплатен отпуск (тогава заплатата ще получавам от просветата). Питай Балабанов ще има ли такива командировки. И ако не, тогава се обърни към Петра¹. Този човек и без това много направи за мене. Дано мога някога достойно да му се отплатя — и нему, и на вярата му в мене. Пак повтарям: кажи на Балабанов да не би да ми пратят тук парите от премията! На Кълвачев или тебе или Владо да ти предадат. Виж дано ми съобщииш нещо положително наскоро. Повече от края на месеца тук няма да стоя. Защо онова куче не ми пише. Ти получи ли „Мерзавец“. Пратих ти го отдавна. Да не се загуби. Нека ми пише — какво ще прави с него. Твой Гриша.

На плика: като писмото от 9. IV.

7

(Липсва един лист. Следват странички, номерирани IV—VII)

да не му се приема оставката. Насърчават го някои. Но хайката излезе по-силна. И след като Найд. повика 9 души актьори да се съветва — посочени от Христия и Сейков (К. Стоянов, Г. Киров, Будевска и пр., все хора, озлобени против Владо), трябваше и томовците да повярват, че всичко е свършено. 32-а от младите подадоха молба-протест до м-ра да не се приема оставката. В деия на уволнението се игра „12 нощ“ — един небивал триумф за театъра, за Масал., за Владо и младите, които неговото око видя и създаде. . . И пр., и пр. Хайде, стига ли ти толкова по това? Други път повече.

Мога да ти пиша нещо и за себе си — ако те интересува моята съдба. Все съм си тук в тълпата и влажна стая при чешмата. Едничкото ново е, че чешмата магнаха вече от стаята ми, но затова пък дойде някакъв див човек и още по-див формалист за началник. (Не знам отгде го изкопа Петър — да му

¹ Петър Тодоров — министър.

са злати и ръвете!) и отчасти поради него, отчасти по мое неволно желание заех се да мества и нареждам тук библиотеката. . . Не се чуди, че те занимавам с такава дреболия, защото от август досега непрекъснато съм из тези прашни шкафове — от утрин до вечер (защото се вече и разписвам в присъствената книга!). Надявам се след седмица да свърша вече окончателно. Поне физическата работа, за да мога да погледна и малко моя, литературна. Забелязал си навярно, че и тази година нищичко не само свястно, но и несвястно не съм написал. А така не може, нали?

Искам да ти пиша нещо още. Исках да срещна Ив. Попов¹ и да го попитам знае ли какви са плановете и разположенията на Буров спрямо вас напр. и лично спрямо тебе има ли нещо. Затова и забравих писмото си, но все не мога да го срещна. Сега, на обед ще мина раба Вийни. м-во, ще търся него или в краен случай Хери² — дано узная нещо. Тук е онази вашата зурла, Ант.³, може би се готви за нещо или пък се опитва да ви „сготви“ нещо. Не знам. Та писмото ти ще пратя след обед.

Сл. обед. Драги Мечо, бях сега при Ивана. Намерих го, питах го. Той ме слуша, гледа ме, свива рамене и се смее. — Нищо не знам — отвръща. Сигурно е само, че ще има големи съкращения и смени в този персонал. „Кажи му, казва, че дори не съм сигурен какво ще стане с този институт (кореспондентския) изобщо.“ Вие там сте били намалени. Против тебе лично нищо няма. Госп. Ант. не му се пияло да се връща вече там. Това е, братко, което узнах като приятел и ти съобщавам. Впрочем нито е новина, нито нещо особено.

Много здраве на семейството и Ч. И. Ден. И хиляди поздрави.

Па обади се някой път и ти⁴.

Оригиналите на писмата са предадени в „Държавен архив“ — фонд „Йордан Мечкаров“, а. е. 14—64.

¹ Иван Попов — директор на печата.

² Хери Левенсон.

³ Ант. — Никола Антонов — директор на кореспондентското бюро във Виена (1924—1927).

⁴ Последните два листа (20 и 21) са откъс от писмо, изпратено от Георги Райчев през януари 1926 г. до Й. Мечкаров — аташе по печата в кореспондентското бюро във Виена по това време.